

همایش ایران و ارمنستان

با همکاری مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز و مرکز ایران‌شناسی قفقاز در ایروان، همایش یک‌روزه‌ای با نام «ایران - ارمنستان: دیروز، امروز و فردا» با شرکت اندیشمندان و پژوهشگران دو کشور در تاریخ بیست‌وهشتم آذرماه ۱۳۷۷ (۱۹ دسامبر ۱۹۹۸) در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه برگزار گردید. در این گردهمایی، که با تلاوت آیاتی چند از کلام... مجید آغاز شد، پس از توضیحات مختصر آقای دکتر عباس عراقچی سرپرست دفتر مطالعات، آقای ناصر ثقفی‌عامری رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز به‌عنوان دبیر همایش ضمن خوشامدگویی به میهمانان شرکت‌کننده در اجلاس اظهار داشت، با همکاری مؤسسات و مراکز تحقیقاتی مشابه در منطقه، قبلاً همایشها و میزگردهایی برپا گردیده بود ولی در گردهمایی حاضر بنابه علل خاص در فرصت بسیار کوتاه برنامه‌ریزی صورت گرفت، از این رو جا دارد از همکاری اساتید و محققین محترم تقدیر و تشکر به عمل آید. وی اضافه نمود، علاوه بر جلسه افتتاحیه، سه جلسه کاری در نظر گرفته شده و موضوعات و مطالب مختلفی مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

پس از پایان گزارش دبیر همایش، جناب آقای صادق خرازی معاون آموزش و پژوهش وزارت امور خارجه طی بیاناتی ضمن خوشامدگویی به هیأت ارمنستان و محققان ایرانی شرکت‌کننده در جلسه، اظهار داشت: اینگونه ابتکارات می‌تواند رابطه دو ملت کهن ایرانی و ارمنی را با در نظر گرفتن منافع ملی کشورهای آنان مستحکمتر نماید. جمهوری اسلامی ایران به عنوان ریاست سازمان کنفرانس اسلامی به دنبال ابتکارات جناب آقای خاتمی ریاست محترم جمهوری در صحنه جهانی رابطه بسیار عمیقی با مجامع و سازمانهای بین‌المللی و کشورهای مختلف برقرار نموده و پرچمدار گفتگو در حوزه‌های تمدنی برای نیل به صلح و ثبات و امنیت در اقصی نقاط جهان و به‌ویژه در منطقه می‌باشد. سیاست خارجی جمهوری اسلامی اینک با پشتوانه قدرتمند تمدنی و برخوردار از مباحث جدی حوزه اسلامی و فرهنگ و تمدن خود به دنبال یک نوع پیام تنش‌زدایی با جهان می‌باشد و شیوه رفتار دولت جدید در حوزه‌های مختلف می‌تواند به عنوان محک و معیاری برای پژوهشگران قرار گیرد.

آقای خرازی در ادامه اضافه نمود که پس از سقوط مارکسیسم و یا به عبارتی فروپاشی

شوروی و تحولات جغرافیای سیاسی که در پی آن در منطقه رخ داد، زمینه و بستری برای کشورهایی که طی چند دهه مورد بی‌مهری قرار گرفته بودند، به وجود آمد. جمهوری اسلامی ایران از همان آغاز استقلال ارمنستان حساب ویژه‌ای برای این کشور گشود و به تعبیری، نگاه ایران به جامعه و ملت ارمنستان به عنوان یک کشور خارجی نبود، زیرا با ملت ارمنستان نوعی احساس خویشاوندی و همزادی وجود دارد و بررسی ادبیات روزمره مردم ایران نشانگر عمق این الفت و دوستی می‌باشد. در چنین جو صمیمانه‌ای طبعاً انتظارات ویژه‌ای حاکم می‌گردد و روی این اصل، با برخورداری از یک رابطه عاطفی عمیق، حرکت‌های هماهنگ‌تری باید صورت گیرد.

آقای خرازی با اشاره به حضور صدها هزارتن از اتباع دو کشور در اروپا و آمریکا و وجود «لابی» قدرتمند ارمنستان در آنجا، لزوم همکاری و تشریک مساعی این دو جامعه و تأثیر آن در قدرت مانور دو کشور را خاطر نشان نمود و در پایان اظهار داشت که، چنانچه ظرفیتهای ایران و ارمنستان با هم پیوند بخورد، علاوه بر تضمین استقلال و ثبات آنها، می‌تواند در پیشرفت تکنولوژی و علوم و فنون دو کشور آثار سودمندی داشته باشد.

در ادامه جلسه، آقای واهان هوانسیان مشاور رئیس‌جمهوری ارمنستان، طی سخنانی با اشاره به قدمت ۴ هزارساله روابط دو کشور و ویژگی آن در عصر هخامنشیان و ساسانیان، اظهار داشت که در طول تاریخ، حتی پس از بروز جنگ میان دو کشور نیز هیچ‌گاه احساس عدم اطمینان بین طرفین حاکم نشده و همه مشکلات پشت سر گذاشته شده است. از این رو، انتقال این رابطه دوستانه و اعتماد متقابل به ارث رسیده از گذشته به نسل آینده، مسؤلیت خطیر هر دو کشور می‌باشد.

آقای هوانسیان اضافه نمود که با توجه به وجود پرده آهنین بین دو کشور در دوره شوروی، اینک با از میان رفتن آن نباید اجازه داده شود تا کشور دیگری این پرده‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را به وجود آورند. بنابراین لازم است همکاری‌های تجاری و اقتصادی و مراودات بین دو کشور هرچه بیشتر تقویت گردد. در این میان، مسؤلیت هر دو کشور در قرن بیست و یکم باید مورد توجه قرار گیرد، زیرا ایران و ارمنستان کشورهایی هستند که می‌توانند نقش مهمی را در تأمین صلح و ثبات در منطقه ایفا نمایند.

پس از خاتمه سخنان آقای هوانسیان، آقای دکتر عباس عراقچی سرپرست دفتر

مطالعات سیاسی و بین‌المللی ضمن تشریح نحوه فعالیت این دفتر، متذکر گردید که دفتر مطالعات گرچه بازوی فکری و مطالعاتی وزارت امور خارجه می‌باشد، مع‌هذا به‌عنوان یک نهاد مستقل مطالعاتی و تحقیقاتی عمل می‌کند و همواره سعی بر آن دارد تا در راستای تحقق اهداف سیاست خارجی کشور حرکت نماید. براین اساس، توجه خاصی به پیشنهاد جناب آقای خاتمی مبنی بر گفتگوی تمدن‌ها و پذیرش آن از سوی جامعه بین‌المللی معطوف گردیده است. در بحث گفتگوی بین تمدن‌ها، مؤسسات مطالعاتی و تحقیقاتی نقش بسیار عمده‌ای را برعهده دارند و در این راستا، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی فعالیت‌هایی را در جهت برقراری ارتباط با مؤسسات مشابه و تماس با اساتید و نویسندگان علاقه‌مند به این مبحث شروع نموده است. در زمینه گفتگوی بین کشورهای اسلامی، ایران و اعراب، در سطح منطقه‌ای بین کشورهای منطقه و در روابط دوجانبه با کشورهای مختلف، تلاش‌هایی صورت گرفته و میزگردهایی، همانند همایش امروز، تشکیل شده است. در خصوص روابط ایران و ارمنستان، با توجه به روند روبه‌گسترش این روابط و نیز حضور هموطنان ارمنی در داخل کشور، مسأله همزیستی ایرانیان ارمنی و مسلمانان در کنار هم می‌تواند به‌عنوان بهترین نمونه و الگوی موفق در این زمینه برای جامعه جهانی باشد.

در پایان جلسه افتتاحیه، آقای دکتر گارنیک آساطوریان رئیس مرکز ایران‌شناسی قفقاز در ایروان، طی سخنانی از این همایش به‌عنوان یک پدیده بی‌سابقه یاد کرد که در تاریخ روابط فرهنگی و اجتماعی ایران و ارمنستان جای بسزایی خواهد داشت و اظهار خرسندی نمود که نخستین اجلاس علمی مشترک دو کشور در جمهوری اسلامی ایران، کشوری که همواره سرچشمه الهام‌بخش فرهنگ و تمدن جهانی بوده است، تشکیل می‌گردد.

نامبرده در ادامه صحبت، با اشاره به موارد همبستگی دو کشور و پیروی آنها از ادیان توحیدی، خاطر نشان نمود که این دو دین از عناصر مشترک بسیاری برخوردارند و در واقع دو ملت ایران و ارمنستان پیرر یک جهان‌بینی ولی با شکل جداگانه می‌باشند. علاوه بر آن، رواج مسیحیت در ارمنستان توسط ایرانیان صورت گرفته و بیش از نیمی از اصطلاحات دینی در زبان ارمنی در زمره واژه‌های ایرانی است. تاریخ همزیستی آرامنه و وجود جوامع کثیر ارمنی در ایران نه به اوایل سده ۱۷ میلادی بلکه به مبداء تاریخ برمی‌گردد و نام ارمنی و ارمنستان برای اولین بار در کتیبه‌های هخامنشی آمده است. بیش از ۲۵۰۰ سال ایرانیان و آرامنه در

یک فضای تاریخی و جغرافیایی سپری نموده و در طول این مدت طولانی، هیچ واقعه‌ای به پیکره دوستی و برادری این دو ملت خدش‌های وارد نکرده است.

آقای آساطوریان تأکید نمود که تحلیل عینی تحولات سیاسی در منطقه حاکی است که ایران و ارمنستان در یک محور مشترک راهبردی (استراتژیک) قرار دارند و منافع ملی آنان در بسیاری از موارد به‌طور لاینفک به هم پیوند خورده است.

در پایان، نامبرده به تشریح فعالیت‌های مرکز ایران‌شناسی قفقاز در ایروان طی مدت دو سالی که از تأسیس آن می‌گذرد، پرداخت.

در جلسه نخست همایش که با فاصله کوتاهی پس از خاتمه جلسه افتتاحیه و به ریاست آقای ناصر ثقفی‌عامری تشکیل گردید، موضوعات مربوط سیاست منطقه‌ای توسط چهار سخنران مورد بررسی قرار گرفت. ابتدا آقای ها کوپ چاکریان محقق ارشد مؤسسه شرق‌شناسی آکادمی علوم ارمنستان پیرامون مسایل سیاسی در منطقه سخن گفت و با اشاره به روند تحولات شوروی سابق اظهار داشت که با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در دسامبر ۱۹۹۱، فدراسیون روسیه وارث حقوقی آن در مرکز توجهات غرب قرار گرفت و خنثی ساختن خطر احیای مجدد عامل روسی در دستور کار دول غرب قرار گرفت. از نظر آنان لازمه این امر، دور نگهداشتن کشورهای بلوک سوسیالیستی از حیطة نفوذ مسکو و ممانعت از مراجعت احتمالی روسها به شبه جزیره بالکان بود. از تمهیدات لازم برای تحقق این برنامه، منحرف نمودن توجه روسها از اروپای شرقی بود و برای این منظور، بهترین وسیله احتمالاً تغییر جهت تلاشهای سیاسی - نظامی مسکو به سمت جنوب با ایجاد مشکلات بیشتر برای آنان در ماورای قفقاز، آسیای مرکزی و مناطق هم‌مرز بود. بنابراین، تشدید و تحریک رقابت بین ترکیه و ایران در منطقه و حادثه نمودن اوضاع سیاسی - نظامی در نقاط پُراشوبی چون قره‌باغ، آبخازی و چچن در قفقاز و تاجیکستان در آسیای مرکزی را نمی‌توان تصادف صرف قلمداد نمود.

آقای چاکریان در ادامه صحبت خود، به نحوه فعالیت ترکیه در منطقه پرداخت و اقدامات آمریکا در جهت محدود ساختن روسیه و کاهش نفوذ آن کشور در قفقاز و آسیای مرکزی را تشریح نمود. از سوی دیگر، تلاشهای روسیه در زمینه دور کردن کشورهای منطقه از زیر نفوذ غرب را مورد اشاره قرار داد.

سخنران دوم این جلسه، آقای دکتر عنایت‌ا... رضا پژوهشگر ارشد وابسته به دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی به موضوع «ایران در ارتباط با ارمنستان و آذربایجان» پرداخت و اظهارداشت که مدتهاست در منطقه با جریان انکار هویت ملی روبه‌رو شده‌ایم. اقوامی هستند که هویت قومی خود را نادیده گرفته، در صدد جستجوی هویت جدیدی برآمده‌اند و بخاطر حصول به مقصود به تاریخ‌سازی و جعل واقعیتها پرداخته‌اند. در این رهگذر دست تجاوز به سوی اقوامی دراز کرده‌اند که هویت ملی خود را حفظ نموده‌اند.

نامبرده با تذکر اینکه ایران و ارمنستان با وجود دشواری‌های فراوان و دادن قربانی‌های بی‌شمار در جنگها و کشتارهایی که بر آنها تحمیل شده، توانستند هویت ملی خود محفوظ بدارند، به وقایع پس از فروپاشی شوروی پرداخت و اظهار داشت که در پی جنب و جوش‌های استقلال‌طلبانه‌ای که در جمهوری‌های سابق شوروی آغاز شد، جمهوری اسلامی ایران با وجود دشواری‌هایی که برای جبران خسارات وارده از جنگ تحمیلی در برابر خود داشت از یابوری دریغ نکرد و ادب و احترام سیاسی را مرعی داشت و امیدوار بود که به واقعیتها توجه شود، اما چنین نشد.

آقای دکتر رضا در ادامه صحبت‌های خود، عملکرد جمهوری آذربایجان در برابر ایران و تلقی نادرست آنان از وضعیت استانهای شمالی ایران را به تفصیل مورد تشریح قرار داد و ضمن مردود دانستن ادعاهای مطرح شده، به برخورد دوگانه آنها در خصوص مسایل قومیت و زبان در جمهوری آذربایجان و استانهای شمالی ایران اشاره نمود.

آقای لئون شیرینیان کارشناس مسایل سیاست خارجی به عنوان سومین سخنران جلسه اول، پیرامون تمدن و سیاست در منطقه اظهار داشت، روند کنونی گسترش جهانی، به ویژه در مناطق بحرانی بعد از فروپاشی کمونیسم، گواه این واقعیت است که یاری و کمک به طرفین درگیر عمدتاً نه براساس نگرشهای اعتقادی و سیاسی، بلکه برخاسته از شاخص اشتراکات فرهنگی است.

نامبرده در ادامه به ویژگی تمدنها و منطق درونی رشد و پیشرفت آنها از دیدگاههای مختلف پرداخت و ضمن بیان نظریات موجود در این خصوص، اظهار داشت که پیش‌بینی جغرافیای سیاسی امروزی غرب، بخصوص تفکر سیاسی آمریکا و متفکران سیاسی آن کشور حاکی است که قرن بیست و یکم دوره رقابت و برخورد تمدنها خواهد بود ولیکن این اندیشه و

گفتار ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران برای ما مطلوب‌تر و دلپذیرتر است که بجای سیاست برخورد تمدنها، گفتگوی تمدنها را در پیش گیریم.

آقای فیروز دولت‌آبادی مدیرکل کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، آخرین سخنران این جلسه، دربارهٔ موقعیت ایران و ارمنستان سخن گفت و اظهار داشت، گرچه قفقاز از مناطق بحرانی دنیاست ولی با وجود پیچیدگی‌های آن، بحران این حوزه غیرقابل مهار و کنترل نمی‌باشد. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در برخورد با مسایل قفقاز باید متوجه این واقعیت باشد که اصولاً قفقاز در حوزه تمدن ایرانی و حوزه ایدئولوژی اسلامی قرار گرفته‌است. آقای دولت‌آبادی افزود که سیاست خارجی ارمنستان تحت تأثیر بحران قره‌باغ رقم خواهد خورد و برای حل آن باید به دو نقطه اتکا در منطقه و یا خارج از آن توجه نماید. در صورت افتراق این نقاط اتکا باهم، ارمنستان در منطقه با مشکل روبرو خواهد شد ولی در سایه همسو و هم‌جهت بودن آنها می‌تواند مشکلات را پشت سر بگذارد. وی سپس با تشریح محاسن و معایب نقطه اتکای خارجی تأکید نمود که فقط نقطه اتکای منطقه‌ای باید مورد توجه قرار گیرد.

مدیرکل کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در خصوص جایگاه منطقه در الگوی سیاست خارجی قدرتهای بزرگ، اظهار داشت که الگوی بحرانی ماندن روسیه همچنان در دستور کار غرب قرار دارد و هر کشوری در منطقه نیز که در چارچوب الگوی غرب در منطقه وارد شود، خود دچار بحران باقی خواهد ماند.

آقای دولت‌آبادی در پایان تمایل جمهوری اسلامی ایران برای گسترش همکاری‌ها با کشورهای منطقه را خاطر نشان نمود و آن را در جهت پیشبرد صلح و ثبات در منطقه ضروری دانست.

در جلسه دوم همایش که به بررسی مناسبات دوجانبه اختصاص یافته بود و بعد از ظهر به ریاست آقای دکتر آساطوریان تشکیل گردید، پژوهشگران دو کشور ابعاد مختلف مناسبات دوجانبه را مورد بررسی قرار دادند.

نخستین سخنران جلسه دوم، آقای رافائل قازاریان عضو آکادمی علوم جمهوری ارمنستان پیرامون همکاری‌های ایران و ارمنستان در زمینه علوم پایه سخن گفت. وی پس از ارائه توضیح در مورد وضعیت علوم در جمهوری‌های شوروی سابق، به شرایط پس از

فروپاشی پرداخت و یادآور گردید که پس از گسستن رابطه چندین دهه‌ساله، لشکر عظیمی از نیروی کار علمی که بیکار شده بودند، به وجود آمد و بدین ترتیب، مهاجرت مغزها آغاز شد و غرب با اغتنام فرصت نظریه پردازان و افراد ماهر را، بخصوص در زمینه علوم بنیادی، به سوی خود جلب کرد. در چنین شرایطی که این مجموعه در شرف نابودی است و در حالی که ایران اینک در این بزّه به دنبال ایجاد چنین مجموعه‌ای است، دانشمندان ما می‌توانند در فعالیتهای مربوط به ایجاد مجموعه‌های علمی در ایران به کار گرفته شوند. روی این اصل، لازم است بانکهای اطلاعاتی از توانایی‌های بالقوه علمی - فنی هر دو کشور تشکیل و مبادله گردد تا همکاری‌های مفید و ثمربخش صورت گیرد.

دومین سخنران این جلسه، آقای کاوه بیات پژوهشگر وابسته به دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، درباره روابط ایران و ارمنستان در سالهای ۲۱-۱۹۱۸ اظهار داشت که با توجه به پراکندگی وسیع مجامع ارمنی در سطح گسترده‌تری از قفقاز مانند تفلیس و باکو، مذاکرات و تماسهای بین هیأت‌های نمایندگی ایران و ارمنستان در کنفرانس صلح پاریس، نقش مهم خلیفه‌گری تبریز در تنظیم بخشی از این مناسبات و ... حوزه‌ای بود به مراتب گسترده‌تر از روابط تهران و ایروان و مناسبات دو کشور در این دوره گویای کل ماجرا نیست. وی سپس به تفصیل درباره فعالیت سیاسی دو کشور در دوره مورد اشاره پرداخت و خاطر نشان نمود که یکی از ویژگی‌های مهم روابط دو جانبه در این دوره، فقدان هرگونه ارتباط مستقیم است.

آقای بیات در پایان مطالب خود افزود که با سقوط جمهوری‌های مستقل قفقاز، مناسبات ایران و قفقاز به وضعیت پیش از سال ۱۹۱۷ بازگشت و به صورت تابعی از روابط ایران و روسیه درآمد.

سخنران سوم این جلسه آقای ادوارد قازاریان کارشناس مسایل سیاسی منطقه پیرامون دورنمای روابط سیاسی ایران و ارمنستان اظهار داشت، با جمع‌بندی روابط موجود بدون تردید می‌توان گفت که این روابط در سطح مورد نیاز ولی نه مطلوب قرار دارد. وی سپس پیشنهاداتی را که تحقق آنها موجب نزدیکتر شدن هرچه بیشتر ایران و ارمنستان و ایجاد ثبات و آرامش در منطقه خواهد شد، مطرح نمود. برخورد متعادل ایران نسبت به مسأله قره‌باغ، برداشتن گامهایی در جهت همکاری‌های نظامی مشترک بین ایران و ارمنستان، همکاری‌های اقتصادی و ترانزیتی، برقراری روابط پارلمانی بین دو کشور، مبادله نشریات و برنامه‌های

رادبو و تلویزیونی و تقویت ارتباطات دوجانبه در زمینه‌های فرهنگی و آموزشی از جمله نکاتی بودند که نامبرده حصول به آنها را در جهت بسط مناسبات دوجانبه ضروری می‌داند. چهارمین سخنران جلسه، آقای علی موجانی رئیس مرکز مطالعات تاریخ دیپلماسی، به افق‌های ناپیدا در روابط دوجانبه پرداخت. وی اظهار داشت که صرف‌نظر از حوزه و حجم مناسبات میان ایران و ارمنستان، زمینه‌های بالقوه‌ای نیز وجود دارد که توجه به آن می‌تواند به گسترش هرچه بیشتر مراودات و تعمیق روابط دوجانبه منجر گردد. آقای موجانی در ادامه مطلب تأکید نمود که افزون بر این، تهدیدات پنهانی نیز در دوسوی مناسبات قرار گرفته است که در صورت نداشتن شناخت کافی و درک آن، می‌تواند بر بی‌اعتباری و سستی دامنه روابط دو کشور اثر مستقیم داشته باشد. وی سپس به توصیف زمینه‌های همکاری بیشتر بین جمهوری اسلامی ایران و ارمنستان پرداخت.

سخنران پنجم این جلسه، آقای بهرام امیراحمدیان محقق مسایل منطقه، آینده روابط ایران و ارمنستان را مورد بررسی قرار داد. وی پس از مروری بر موقعیت ایران در دوره جنگ سرد و تحولات ناشی از پایان آن، اظهار داشت، با توجه به شرایط کنونی، ایران می‌تواند در راستای همکاری‌های منطقه‌ای نقش بسیار مهمی را در روند همگرایی و ثبات سیاسی - اقتصادی منطقه ایفا نماید. سپس با بیان تاریخچه روابط دوجانبه طی قرون گذشته، تأکید نمود که با وجود تفاوت دینی بین ملت‌های ایران و ارمنستان، همیشه بین ایرانی‌ها و ارمنی‌ها دوستی و صمیمیت وجود داشته است.

در زمینه روابط اقتصادی دو کشور نیز، نامبرده پس از اشاره به تلاش‌های صورت گرفته طی چند سال اخیر، اضافه نمود که اگرچه در سال‌های آغازین روابط، مبادلات دو کشور بر مبنای صادرات و واردات کالاهای مصرفی بود، ولی خوشبختانه در سال‌های اخیر کالاهای سرمایه‌ای و بادوام نیز حجم قابل ملاحظه‌ای از مبادلات دو کشور را تشکیل می‌دهد.

در پایان، سرمایه‌گذاری ایران در احداث شاهراه مگری - ایروان و ادامه بازسازی آن تا تفلیس، همکاری‌های سه‌جانبه ارمنستان، ایران و گرجستان برای گسترش و نوسازی جاده نظامی گرجستان و پیوستن روسیه به این طرح، ایجاد مناطق آزاد تجاری مشترک بین دو کشور، بازنگری در نظام تعرفه‌های گمرکی و مالیاتی، ایجاد تسهیلات برای گسترش گردشگری

و برگزاری نمایشگاههای عرضه کالا در هر دو کشور از جمله موارد ضروری برای گسترش مناسبات و کمک به گسترش فعالیتهای اقتصادی - بازرگانی قلمداد گردید.

آخرین سخنران این جلسه، آقای بابکن هاروطونیان، در خصوص نادرشاه و روابط ایرانیان و آرامنه صحبت نمود. وی ضمن مرور بر حوادث سالهای آخر حکومت صفویه و ظهور نادرشاه افشار در صحنه سیاسی ایران، همکاری آرامنه با وی و روابط خاص آنان با نادرشاه را مورد بررسی قرار داد.

در جلسه نهایی همایش که به موضوع همکاریهای منطقه‌ای اختصاص داشت، ابتدا آقای ژوبن آنگالادیان مشاور نخست‌وزیر ارمنستان در امور فرهنگی، علمی و مطبوعاتی، درباره روسیه - ارمنستان - ایران: روابط و تشابهات فرهنگی و علمی اظهار داشت؛ ارمنستان، روسیه و ایران همچون پل‌های مهمی که به سوی دنیای ارزشهای فرهنگی و معنوی قرن بیست و یکم کشیده شده‌اند، دارای همبستگی تاریخی هستند. ما اعتقاد کامل داریم که قرن آینده قرن سنتز شرق و غرب خواهد بود و این سنتز در سرزمین روسیه تحقق خواهد یافت. شرق خطوط قدرت خود را با بهترین عرضه‌هایش از چین، ایران، ژاپن، کره و هندوستان به طرف روسیه پیش خواهد راند و غرب (کشورهای اروپایی و در مرحله اول آلمان، فرانسه، کشورهای اسکاندیناوی و اسپانیا) به سوی شرق به حرکت درآمده و در مسکو، پایتخت هنری جدید دنیا، محل تحقق سنتز بزرگ و جدید خود را خواهند یافت.

سپس آقای غلامرضا علی‌بابایی محقق ارشد دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی پیرامون نقش ایران در ایجاد صلح و ثبات در قفقاز جنوبی سخن گفت. وی تأکید نمود که بررسی مسایل آسیای مرکزی و قفقاز بدون پرداختن به مسأله امنیت امکان‌پذیر نیست. به عبارت دیگر، امنیت پیش‌شرط گسترش سیاسی و اقتصادی است و تنها در این بستر است که می‌توان نقش ایران را در تأمین امنیت منطقه مورد بررسی و تبیین قرار داد.

نامبرده در ادامه افزود، قفقاز به مثابه قلب راهبردی برای روسیه بوده و دارای مسایل امنیتی پیچیده‌ای است که بررسی آن بدون توجه به ابعاد بنیادین امنیتی شوروی پیشین امکان‌پذیر نیست. همچنین، ارمنستان که یکی از جمهوری‌های باقی‌مانده از فروپاشی بزرگترین امپراتوری کمونیسم است، دارای پتانسیل‌های متعددی است که بهره‌برداری از آنها

صرفاً با همکاری سایر کشورهای منطقه و به‌ویژه ایران میسر و مقدور می‌باشد.

آقای علی‌بابایی در پایان چنین بیان داشت که موقعیت استثنایی جغرافیای سیاسی و جغرافیای اقتصادی ایران، آن را به‌عنوان مهمترین بخش ارتباطی و پل بین شرق و غرب مورد توجه قرار داده است. این ویژگی در کنار پیوندهای کهن تاریخی و فرهنگی اعتبار ویژه‌ای به ایران بخشیده است.

سومین سخنران این جلسه، آقای لندروش خورشودیان رئیس کرسی تاریخ ارمنستان در دانشگاه دولتی ایروان، درباره لزوم انعقاد یک پیمان سیاسی - نظامی بین ایران، ارمنستان و روسیه اظهار داشت، تحولات دوره معاصر و نیز دوره نوین تاریخ ملت ارمنی متأثر از دو عامل اصلی بوده است که نه تنها برای ارمنستان، بلکه برای کلیه ملل و حکومت‌های منطقه، نقش سرنوشت‌سازی داشته‌اند. این دو عبارت‌اند از عوامل روس و ترک که همچنان حضور دارند و درآینده قابل پیش‌بینی هم حضور خواهند داشت.

وی با مروری بر تاریخ ارمنستان و بررسی تهدیدهایی که از ناحیه ترکیه و روسیه متوجه آن کشور است، تأکید نمود که در شرایط تاریخی جدید، پان‌ترکیسم در حال احیاشدن بوده و وضعیت موجود جغرافیای سیاسی ایجاد یک جبهه متحد ضدپان‌ترکیسم در حول محور روسیه، ارمنستان و ایران را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. به‌زعم وی، در این جبهه بنابر جبر سرنوشت تاریخی، بایستی یونان، صربستان، بلغارستان، سوریه، عراق و آشوری‌ها نیز اجتماع کنند. بنابراین، به دلیل مخاطراتی که منافع ملی و امنیت روسیه، ارمنستان و ایران را تهدید می‌کند، ایجاد محوری از این سه کشور اولویت خاصی می‌یابد و بر همین اساس لازم است طرح‌های استراتژیکی و تاکتیکی سه دولت فوق طرح‌ریزی شود.

چهارمین سخنران جلسه پایانی، آقای هایراپت مارکاریان استاد دانشگاه دولتی ایروان، به موضوع قفقاز و مسایل منطقه‌ای پرداخت. وی اظهار داشت که از دیرباز، ایران و قفقاز نقش پل ارتباطی از یک‌سو با هندوستان، چین، شرق دور و از سوی دیگر با اروپا را داشته‌اند. موقعیت مهم جغرافیای سیاسی ایران و قفقاز همواره به این دو امکان آن را داده است که بر رخدادهای سیاسی - نظامی مناطق همجوار و نیز بر روند روابط اقتصادی شرق و غرب اثر بگذارند.

در ادامه صحبت، آقای مارکاریان اوضاع منطقه قفقاز و تحرک اقوام مختلف در این ناحیه را طی قرون گذشته و به‌ویژه در دوره روم باستان و حکومت بیزانس مورد بررسی قرار داد و افزود که نقش ایران در منطقه در آن دوران بسیار مهم بوده ولی باعث تعجب است که حتی در نوشته‌های پژوهشگران معاصر هم به این نقش بسیار مثبت ایران بندرت اشاره شده، در حالی که شایسته توجه و ارج بیشتری است.

آقای مارکاریان در پایان تأکید نمود که حوادث و وقایع ده‌سال اخیر گواه این مطلب است که ایران در منطقه قفقاز عملکرد متعادل داشته و مستمراً در روابط خود با کشورهای دیگر و در اختلافات منطقه‌ای روش بیطرفانه‌ای را اتخاذ کرده است.

خانم دکتر الهه کولایی استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران به عنوان پنجمین سخنران این جلسه، در زمینه روسیه، ارمنستان و ایران مطالبی را بیان داشت. وی با اشاره به خلاء جغرافیای سیاسی منطقه قفقاز پس از فروپاشی شوروی اظهار داشت، از مهمترین تحولات این منطقه که زمینه را برای حضور و نفوذ بازیگران بین‌المللی فراهم ساخت، درگیری در قره‌باغ بود. تحول دیگری هم که از سال ۱۹۹۴ مسایل قفقاز را تحت تأثیر قرار داد، قرارداد دولت آذربایجان با کنسرسیوم شرکتهای نفتی غربی برای بهره‌برداری از منابع نفت دریای خزر در شرایط عدم تدوین رژیم حقوقی این دریاچه می‌باشد. به این ترتیب، قفقاز به منطقه‌ای تبدیل گردید که در سیاست خارجی ایران و روسیه جایگاه ویژه‌ای پیدا نموده است. نامبرده در ادامه مطلب، ضمن بررسی سیاست خارجی روسیه در دوره پس از فروپاشی شوروی و تشریح نحوه تغییر آن از نگاه غرب‌گرایانه حاکم بر سیاست آن کشور طی سالهای ۹۳ و ۱۹۹۲ به یک نگاه جغرافیای سیاسی تحت عنوان اوراسیاگرایی جدید و همچنین با اشاره به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و نقش مؤثر آن در رویدادهای منطقه‌ای، چنین بیان داشت که تحکیم صلح و ثبات در منطقه و تقویت روابط همجواری در سیاست خارجی ایران دارای اولویت می‌باشد و در واقع ویژگی‌های جغرافیای سیاسی ایران و همگونی‌های قومی با مناطق همجوار شمالی باعث شده تا برای تأثیر بر تحولات منطقه‌ای از نفوذ و اهمیت چشمگیری برخوردار گردد.

خانم دکتر کولایی در پایان، پس از مروری بر تحولات آذربایجان، به نقش ترکیه در

رویدادهای منطقه پرداخت و سرانجام پس از اشاره به مناسبات ایران و ارمنستان، تأکید نمود که با یک نگاه جامع به تحولاتی که در منطقه قفقاز بعد از فروپاشی اتحاد شوروی رخ داد، و آثار منطقه‌ای تحولاتی که در سطح نظام بین‌الملل ظاهر شده، اشتراک منافع ایران، ارمنستان و روسیه بیش از پیش آشکار می‌گردد.

سرانجام، آقای ایگور مرادیان سرپرست بنیاد تکنولوژی عالی به‌عنوان آخرین سخنران، در خصوص مسایل جغرافیای سیاسی شکل‌گیری حوزه بزرگ اقتصادی و روابط ایران و ارمنستان، صحبت نمود. وی در ابتدا اظهار داشت که اگرچه جهان‌شمولی بازار، دنیا را متحول ساخت و موقعیتهای جدیدی را برای پیشرفت و گسترش سیاسی و اقتصادی به وجود آورد، ولی این موقعیتهای جدید عمده‌ترین عامل بی‌ثباتی بین‌المللی را، که خطر مخاصمات و جنگها، عمیق‌تر شدن «فاصله اقتصادی» بین مناطق و تمدنها و بالاخره گسترش ناهمگون اقتصادی است، از میان نبرده‌اند. وی در ادامه افزود که با وجود پذیرش اصول اساسی جهان‌شمولی بازار بین‌المللی، بین قطب‌های پیشرفته صنعتی جهان مبارزه و رقابتی نه‌تنها جغرافیای سیاسی بلکه جغرافیای اقتصادی نیز گسترش خواهد یافت. این رقابت‌ها در آینده نزدیک از محدوده و چارچوب اصول جهان‌شمولی خارج نشده، ولی در حوزه سیاستهای مالی، استفاده از تکنولوژی‌های عالی‌تر و جدیدتر و سیاستهای تشویق‌گرایانه بانکی و مالی تحقق پیدا خواهد کرد.

آقای مرادیان در پایان به روابط ایران و ارمنستان پرداخت و اظهار داشت که تاکنون در روابط دو کشور، اقتصاد نقش برتر و اساسی را داشته است. گسترش عادی و اغلب خودجوش روابط اقتصادی، به هر ترتیب نیروی محرکه نزدیکی سیاسی بین دو کشور شده است ولی با در نظر گرفتن اهمیتی که ایران و ارمنستان برای همدیگر دارند، لازم است که این روابط به حوزه سیاسی تغییر مکان دهد.

این همایش با سخنان آقای دکتر عباس عراقچی خاتمه یافت.

سعید نقی‌زاده

مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز

